

Kun Béla-legendák

Sikkasztás, sírógörccsök és egy rejtélyes doktor

Az 1919 utáni antikommunista irodalom Kun Béla-ábrázolásai egészen széles skálán mozogtak: az ördögi figurától a kacagtató handléig, a külföldön kiképzett professzionális felforgatótól a cukrot szopogató mesügéig egyaránt ábrázolták a Tanácsköztársaság tényleges vezetőjét, aki végül a sztálini terror áldozata lett. **Csunderlik Péter** nézett utána, hogy mennyi alapja van a Kun Bélával kapcsolatos, legismertebb történeteknek

MEGLÉHETŐSEN ellentmondásos figura volt Kun Béla, és nemcsak azért, mert meggybefőttel szerette a tojásos nokedlit, hanem mert a Tanácsköztársaság sokszor „ördögként” beállított vezetője valójában jobban szeretett kegyelmet adni, mint kivégeztetni. Bár, ha szükségesnek érezte, megtette, mint például, amikor 1919 júliusában kivégeztette az egy „szélsőbaloldali” puccskísérlet jegyében ellene szervezkedő két ukrán tisztet. Kommunistaaként csodálta az arisztokratákat, internacionalistaként pedig szentimentálisan kötődött szülőföldjéhez, amint arra Borsányi György 1979-ben megjelent, a túlságosan realiztikus ábrázolása miatt a Kádár-rendszernek kellemetlen, ezért betiltott, a kereskedelmi forgalomból gyorsan kivont Kun Béla-életrajza rámutatott.

A piti sikkasztó?

Az ellenforradalmi Horthy-korszak Tanácsköztársaság-ellenes irodalma, a különböző „leleplező” kiadványok mindent megtettek azért, hogy a lehető legnegatívabb kép rögzüljön a magyarokban az 1919-es proletárdiktatúra vezetőjéről. Kun Béla kolozsvári fiatalkoráról a legtöbb „információt” az egykori, szintén kolozsvári újságíró, Stettner Tamás hordta össze a *Tizennégy év Kun Béla életéből* című 1919-es bulvárikiadványában. Ebben azt állította, hogy Kun „heves, izgága természetű, rendkívül erőszakos ifjú” volt, aki mindig „tűzzel, teliszájjal, kásásan” (vagyis érthetetlenül, köpködve) beszélt, és akinek „rossz természete” és fennren hirdetett „nemzetrontó elvei” miatt kellett távoznia a kolozsvári egyetemről 1904-ben. De valószínűleg Kunt nem eltávolították, hanem maga szakította félbe tanulmányait, miután anyagi okok miatt erre kényszerült, mivel Borsányi György Kun Béla-életrajza szerint a kishivatalnoki fizetésből élő Kun család nem tudta finanszírozni a taníttatását.

Ma már igazán komikusnak hathat Stettner példája Kun Béla kolozsvári nemzetrontó tevékenységére. E szerint Kun „becsempészte” a *Nyugat* szerzőinek műveit a városba és Ady Endre helyi rajongóiból egy irodalmi társaságot alakított. Stettner annyira demonizálta Kunt, hogy kizárólag neki tulajdonította a szocialista eszmék erdélyi elterjedését. Szerinte Kun nem azért propagálta a „progresszív” szellemi és művészeti

FENT: Borsányi György 1979-es – betiltott – Kun Béla-életrajza
JOBBRA: A besorozott Kun Béla 1915-ben, feleségével és kislányával
A TÚLOLDALON: „Eltársak, ugye jó ez a proletárdiktatúra?” Kun Béla kedvenc pózában, zsebre-vágott kézzel
LENT: Egy álhíreket közlő bulvárlap és Tanácsköztársaság-ellenes kiadványok

irányzatokat, mert szenvedélyesen küzdött a maradiság ellen, hanem mert gyűlölt mindent, ami magyar, és „korlátolt marháknak” tartotta a „magyar ugar” lakóit. A korban ugyanis Ady és a nyugatosok költészetét „nemzetellenesnek” tartották, maga az igen konzervatív ízlésű Tisza István – Hegedűs Lóránt tanúsága szerint – nyilatkozott úgy egy vacsorán, hogy „*Ady és a Nyugat levéltetűk a magyar kultúra pálmáján*”.

Persze a talán legismertebb Kun-életrajzi toposz, a kolozsvári sikkasztás vádját sem maradhatott ki Stettner Tamás füzetéből, bár konkrét összeget nem nevezett meg. Sasvári Nagy Olivér azonban igen, a Bolsevizmus Elleni Liga kiadásában megjelent *Kun Bélaék rémuralmának története hiteles okmányok alapján* című 1920-as műben (tegyük hozzá, hogy a Horthy-kori Tanácsköztársaság-ellenes irodalomban a „hiteles” jelző gyakorla-

FENT: Kun Béla, a Tanácsköztársaság külügyi népbiztosa és tényleges vezetője
JOBBRA: A proletárdiktatúra irányítóí, Kun Béla jobbján Szamuely Tibor, a Lenin-fiúk bőrkabátjában

kor patakzó könnyeket. Kun Béla talán az izgalmi állapot levezetése és a hányinger megelőzése érdekében is szopogatott előszeretettel cukorkát.

Ki volt a rejtélyes dr. Sebestyén Emil?

A végét járó Osztrák–Magyar Monarchia forradalmasításának elősegítésére már 1918 nyarán érkeztek haza egykori hadifoglyokból bolsevikká lett párttagok Magyarországra – a tomszki hadifogolytábor antimilitarista csoportját Kun Bélával és Münnich Ferencsel együtt létrehozó Seidler Ernő vezetésével –, ők nagyjából 40-50-en lehettek (de persze jóval nagyobb számban érkeztek a nem beszervezett, csak bolsevik eszmétől „fertőzött” hadifoglyok). A magyarországi pártalakításra azonban csak 1918 októberében érett meg a helyzet. Ezt jelezte Kun Bélának a *Pravdában* megjelentetett „Elvégeztett!” című cikke, amelyben a korábbi szociáldemokrata párttag (átmenetileg) lemondott az őszirózsás forradalommal hatalomra jutó polgári Károlyi-kormányban koalíciós szerepet vállaló Magyarországi Szociáldemokrata Párthoz fűződött utolsó reményeiről és kinyilvánította egy magyarországi kommunista párt megalakulásának szükségességét:

„Magyarországon történelmi átalakulás vajúdása folyik. A vajúdást nem forradalmi zajjal kíséri a hivatalos munkáspárt, hanem terhesasszonyos nyögéssel (...) ez a párt nem a munkásság osztálypártja, hanem »mindenkié«. Mindenkinek odaadja magát, mindenkinek szállítja azt a hatalmas erőt, melyet Magyarország munkásosztálya képvisel. Mindenkié, mint az utcák lezúllott leánya. (...) Elvégeztetett!... Ez a párt nem a városi munkásság és falusi szegénység pártja. Új párt, új alakulása, tömörülése a munkásosztálynak kell Magyarország számára is: a burzsoázia uralmát s a megalkuvó szociáldemokráciát egyaránt megdöntő, forradalmi kommunista párt.”

Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt magyar csoportja 1918 márciusában szerveződött meg a moszkvai

Drezden szállóban, Kun Béla elnökletével. Leninnel, Buharinnal és Szverdlovval egyeztetve ennek a csoportnak a tagjai vállalták magukra, hogy hazatérnek Magyarországra a Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakítása céljával. Ennek megszervezését nem kevés „guruló rubellel” támogatta Szovjet-Oroszország, a pénzt a Nemzetközi Vörös-kereszt szervezetébe beépült bolsevik ügynökök segítségével juttatták Magyarországra, de hangsúlyozni kell, hogy Leninék akármennyi pénzt Budapestre önthettek volna, ha nem egy olyan tehetséges, a lehetőségeket mindig megragadó politikus vezeti a magyarországi kommunistákat, mint Kun Béla.

Kun Béla Magyarországra történő kalandos hazatérésének történetét először a kommunista pártot nem sokkal később elhagyó Nánássy György beszélte el az 1919-ben megjelent *Miért léptem ki a magyarországi kommunista-pártból?* című, alapvetően rágalmazó füzetében, de az abban elmesélt történetet később Münnich Ferenc és mások is megerősítették. E szerint Kun Béla és társai az 1918. november 4-i utolsó értekezletet követően november 6-án indultak el Moszkvából. Eredetileg Németországon keresztül utaztak volna Magyarországra, de miután november 5-én éppen diplomáciai konfliktus zajlott le Németország és Szovjet-Oroszország között (Berlinből kiutasították a szovjet állam követét), a másik utat választották, ahol a zavaros ukrán területeken, majd az osztrák-magyar ellenőrzéseken át kellett hazajutniuk.

Kun Bélát frontról érkező ezredorvosnak álcázták, egy dr. Sebestyén Emil névre szóló igazolványt kapott, és sikeresen játszotta el az antibolsevista ezredorvost. Ha kellett, tisztek előtt ecsetelte a bolsevista rémtetteket – a legenda szerint még Kun Béla tetteire is kitérve –, és még arra is vállalkozott, hogy az egyik szállásadója beteg fiát orvosi kezelésben részesítse, hiszen nem volt más választása, ha el akarta kerülni a lebukást.

A magyar határ felé vezető út utolsó szakaszát vöröskeresztes autón tették meg. November 17-én érkezett Kun Béla Budapestre, ahol Seidler Ernőnek és a mindvégig Magyarországon tartózkodó, a Galilei Körben tevékenykedő Korvin Ottónak köszönhetően már egy jól szervezett csoport várta a Kommunisták

Magyarországi Pártja (KMP) megalakítását, amely 1918. november 24-én történt meg a galileista házaspár, Kelen József és Kelen Jolán Városmajor utcai lakásán.

Kik és miért verték „félholtra” Kun Bélát?

Azzal együtt, hogy a Károlyi-, majd a Károlyi köztársasági elnökké választásával 1919 januárjában megalakuló Berinkey-kormány is tehetetlennek bizonyult az egyre növekvő kihívásokkal szemben, rohamosan nőtt a Kommunisták Magyarországi Pártjának népszerűsége, a *Vörös Újság* pedig szüntelenül támadta a kormányt. A KMP a polgári kormány koalíciós pártjaként kompromisszumok sorát kötő – 1918 novemberében az osztályharcot is „felfüggesztő” – Magyarországi Szociáldemokrata Párttal (MSZDP) szemben egyre inkább a munkásosztály és a frontról hazatérő dühös háborús veteránok egyetlen hiteles érdekképviselőjének tűnt. 1919. január 28-án Kun Béla a KMP addigi legsikeresebb akcióját hirdette meg, amikor kifejtette: nemcsak a katonai szolgálattól búcsúzó tiszteknek, de az altiszteknek is jár 5400 korona illetmény. Az „5400” lett a kommunisták nyerő száma, amit ettől kezdve a tüntetők zászlóira varrtak.

A kormány azonban nem akarta teljesíteni a követelést, és a katonák február 12-i várbeli tüntetése után úgy döntött a koalíció vezető erejét alkotó MSZDP, hogy leszámol a baloldali riválissal. Erre jogi lehetőséget is adott a Berinkey-kormánynak a népköztársasági államforma védelméről szóló 1919. évi XII. törvénye. A kommunisták letartóztatására a *Népszava* és a szociáldemokraták elleni, február 20-i, lövöldözésbe torkolló Népszínház utcai tüntetést használták ki.

BALRA: A kommunista pártlap, a *Vörös Újság* 1918. december 7-i első száma
LENT: A legolvasottabb bulvárlap, *Az Est* szenzációs hírt közöl Kun Béla „félholtra veréséről”

FENT A pilótaszem-
üveges Szamuel Tibor
Leninnel, egy moszkvai
díszszemlén
LENT: A szovjet-orosz
segítséggel hitegető
propagandakiadvány

Bár a nyolc – közülük öt rendőr és népőr – áldozattal járó lövöldözéshez nem volt közük a kommunistáknak, őket tették felelőssé. A kortársakat az 1919. januári németországi eseményekre emlékeztető leszámolás során (amikor a jobboldali szabadcsapatokat segítségül hívva a szociáldemokrata Friedrich Ebert és Gustav Noske végeztek a kormány baloldali ellenzékével) letartóztatták a KMP vezetőinek többségét.

Am a magyarországi szociáldemokraták rosszul számoltak: az akció csak növelte a kommunisták iránti rokonszenvet, ráadásul a Mosonyi utcai Toloncházban a Népszínház utcai lövöldözésben elesett társukért bosszút álló rendőrök dühükben alaposan megverték Kun Bélát. Az *Est* című bulvárlap riportere, Tarján Vilmos bejutott a Toloncházba, és interjút készített Kun Bélával – nem azért, mert baloldali lett volna az újságíró, hanem mert az újságot eladó „sztorit” kereste (a proletárdiktatúra bukása után például ugyanő a Lenin-fiúk tetteiről írt leplező könyvet). A „Kun Bélát félholtra verték a rendőrök” című cikkel rekord-példányszámban kelt el Az *Est* 1919. február 21-i száma, és százezrek olvashatták Kun Bélának a „Kik verték meg?” kérdésre felelő legendássá vált válaszát: „Félrevezetett emberek. Nem fontos, hogy kicsodák.” Ennél nagyobb reklám nem kellett a Kommunisták Magyarországi Pártjának, amely a még a letartóztatások előtt óvintézkedésből megválasztott második Központi Bizottsága vezetésé-

vel tovább folytatta a kormányellenes akciók szervezését – Kun Béla mártírrá tételének köszönhetően – immár még nagyobb támogatással. Ezért, amikor a válság 1919 márciusában tetőzött, és a Berinkey-kormány lemondott, a szociáldemokraták nem mertek már egyedül kormányt alakítani, hanem kiegyeztek a börtönben lévő kommunistákkal. Sőt a fejsérülése kezelése miatt kopaszra borotvált, időközben a Gyűjtőfogházba átszállított Kun diktálta a pártegyesülés feltételeit az őt a cellájában felkereső minisztereknek.

A közhiedelemmel ellentétben a szociáldemokraták Károlyi Mihály tudta nélkül egyeztek ki a kommunistákkal. A Vix-jegyzék átadását követő pánikban Károlyi köztársasági elnökként egy tisztán szociáldemokrata kormányt kívánt kinevezni Kunfi Zsigmond miniszterelnökségével, hogy megszervezzék az ellenállást, mivel Bethlen István nem vállalta el a miniszterelnöki kinevezést, Károlyi ugyanis neki is felajánlotta. A kommunistákkal történő összefogást azonban megpuccsolták Károlyit annak titkára, Kéri Pál segítségével: lemondó

nyilatkozatot fogalmaztak a köztársasági elnök nevében és aláhamisították az aláírását. Mire Károlyi Mihály feleszmélt, 1919. március 21-én kikiáltották a proletárdiktatúrát, miután a szociáldemokrata és a kommunista párt egyesült Magyarországi Szocialista Párt (MSZP) néven.

Miről beszélgetett Leninnel?

A Tanácsköztársaság kapcsolatát a külfölddel elsődlegesen az 1914. november 1-jétől működő csepeli szikratávíró-állomás biztosította – leginkább persze a Szovjet-Oroszországból érkező üzenetekre vártak izgatottan a magyarországi kommunisták. A Forradalmi Kormányzótanács a hatalomátvétel másnapján, 1919. március 22-én felhívással adta hírül a világnak a magyarországi proletárdiktatúra kikiáltását, amelyben a világ proletárjait közös harcba hívta az imperializmus ellen. Március 23-án meg is érkezett a válasz: az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt VIII. kongresszusának német nyelvű üdvözlése. Azért németül és nem oroszul, mert egyfelől a kommunisták által egykorúan osztott elképzelés szerint, ha Németországban is kitört volna

WIKIMÉDIA

a proletárforradalom, Berlin vette volna át Moszkvától a világforradalom központjának szerepét, másfelől Lenin és Kun Béla németül kommunikáltak egymással már Moszkvában is – az egyszerűség kedvéért –, és ezt a nyelvet a csepeli távírdában is ismerték. A kongresszus elnöksége – többek között Lenin, Kamenyev, Zinovjev – a Tanácsköztársaságnak küldött üzenetében kifejezte meggyőződését, hogy hamarosan győz a világkommunizmus, és a világ munkássága nem engedi meg a Tanácsköztársaság bukását.

Lenin személyesen is „távbeszélt” Kun Bélával. Lengyel József mesélte el a történetet a *Visegrádi utca* című 1929-ben, Berlinben írt riportregényében. E szerint komoly problémát okozott, hogy Kun Béla miként tudja igazolni, hogy Lenin valóban a magyarországi Tanácsköztársaság vezetőjével beszélget. Ez úgy történt végül, hogy Kunnak fel kellett idéznie, hogy Magyarországra indulása előtt miről diskurált utoljára Leninnel a Kremlben: végül Kunnak nagy nehezen eszébe jutott, hogy a „parasztkérdésről”. Ezzel Lenin egyszersmind a földkérdés jelentőségére is felhívta Kun Béla figyelmét (a földprobléma megoldatlansága végül valóban szerepet játszott a Tanácsköztársaság kezdeti támogatottságának radikális csökkenésében).

Ennél több támogatás azonban nem nagyon érkezhett a maga intervenciók háborúját vívó és ezért segítséget nyújtani nem tudó Szovjet-Oroszországtól, hiába biztatott a *Jön az orosz testvér* című propagandakiadvány. Végül csak szovjet híradófilmek érkeztek Magyarországra, ezeket személyesen Szamuel Tibor hozta el. Szamuel 1919. május 18-án a legendás Dobos István pilóta segítségével – akit ezért 1919 után kizártak a Magyar Aero Szövetségből – egy nagyon kockázatos vállalkozás keretében az ukrainai Vinnicjába (Vinnyica) repült, hogy személyesen tárgyaljon az Ukrajnában harcoló szovjet Vörös Hadsereg vezetőivel. Ezután Moszkvába vonatozott, ahol Lenin társaságában tekintette meg a május 25-i díszszemlét, és számolt be személyesen a Tanácsköztársaság helyzetéről.

BALRA: Kosztolányi Dezső,
az *Édes Anna* szerzője
LENT: Törőcsik Mari
Édes Anna szerepében,
Fábri Zoltán 1958-as
filmjében

Szamuel repülőútja volt a fő forrása a proletárdiktatúra idején terjedő, a népbiztosok repülővel meneküléséről szóló álhíreknek, melyek egyikét Kosztolányi Dezső is megörökítette az *Édes Annában*.

Elrepült-e Magyarországról?

A Tanácsköztársaság népbiztosairól a mai köztudatban élő képet bizonyára alapjaiban határozza meg Kosztolányi Dezső középiskolai kötelező olvasmányként feladott regényének, az 1926-ban megjelent *Édes Anna* „Kun Béla elrepül” című nyitójelenete, melyben a „puffadozó zsebeit” zserbókkal teletömő, aeroplánját pedig az arisztokráciától és az egyháztól elrabolt kincsekkel megrakodó Kun Béla repülőgépen menekül el az országból, a vigyorgó visszaintegetés közben elszórva egy aranyláncot.

Ehhez képest Kun Béla az úgynevezett „népbiztosvonattal” távozott, amelyben az Ausztriától politikai menedékjogot kérő és kapó népbiztosok hagyták el Budapestet 1919. augusztus 1-jén késő este, és lépték át 2-án a magyar-osztrák határt. (Szamuel Tibor egyedüliként nem kapott menedékjogot, és ezért ő nem vonattal, legálisan, hanem gépkocsival, illegálisan akart átkelni a határon, de lebukott, letar-

tóztatták, és az őrei figyelmetlenségét kihasználva Savanyúkúton öngyilkosságot követett el a nála lévő, zsebkendőbe rejtett pisztollyal.)

Kosztolányi Dezső természetesen tudhatta, hogy nem igaz a Kun Béla elrepüléséről szóló álhír, regénye bevezető fejezetének végére ezért is helyezte oda a budai keresztény-nemzeti polgárság részben hiszékenységen, részben rosszindulatán élcelődő mondatot: „*Legalábbis a Krisztinában ezt beszéltek.*” Kosztolányinak az erőteljesen pszichoanalitikus hatásokat mutató műve valójában nem más, mint a rémhírek, álhírek és pletykák természetét analizáló regény. Az író még a saját magáról szóló pletykákat („nagy kommunista volt”, „most nagy keresztény”, „fehér terrorista”, Pogány Józseffel fotózó sötét múltú figura, „azelőtt a zsidók fizették meg s az ő pártjukon volt, most meg a keresztények fizetik”) is beleírta a regénybe, amelyben a végsőkéig kizsákmányolt, de végül a gazdái ellen forduló cselédlány története a proletárdiktatúra metaforája.

Kosztolányi nem menti fel Édes Annát, de – a humanista Moviszter doktor szavainak segítségével – megmagyarázza a „vörös terror”, amely így az író értelmezésében egy ezerszer megalázott, kulturális, szociális és egzisztenciális nyomorban élő osztály kitérője volt, amelyben megvolt a felelőssége az áldozattá vált addigi elnyomóknak is. Akik fölött Kosztolányi kegyetlen kritikát gyakorolt: a proletárdiktatúra idején csöndben voltak, hogy mentsék magukat. Szegényesen öltözve proletárnak álcázták magukat, de a proletárdiktatúra bukása után azonnal megjött a hangjuk, és mindenféle álhíreknek hitelt adva kezdték gyalázni a már „megdöglött” Tanácsköztársaságot. Ahogy a „Vita a piskótáról, az irgalomról és az egyenlőségről” című kulcsfejezetben a mesélő elítéli Víz Kornélt és vendégeit: „*Lábuknál feküdt a forradalom patkánya. Döglött volt már. De azért még egyszer agyonütötték.*” Az államszocialista cenzúra rövidlítását bizonyítja, hogy ezt az ellenforradalmi korszakkal szemben kritikus mondatot kihúzták a regény 1945 és 1990 közötti kiadásaiából. ■

Csunderlik Péter a Tanácsköztársaság emlékeztető kutatója, lapunk szerkesztője. A cikk a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült